

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ ГЕОГРАФІЇ У ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ШКОЛІ

У статті розглянуті сучасні проблеми методики викладання географії у контексті проблем безперервної освіти. Проблеми пов'язані з ігноруванням таких принципів безперервної освіти, як цілісність, інтеграція, індивідуалізація, креативність, прагматизм, диференціація навчання, динамізм.

Ключові слова: методика викладання, шкільна географія, загальноосвітня школа, безперервна освіта.

A. Zhemerov

ACTUAL PROBLEMS OF GEOGRAPHY TEACHING METHODOLOGY AT GENERAL EDUCATION SCHOOL

In the article the modern problems of Geography teaching methodology are considered in the context of problems of continuous education. Problems are connected with ignoring of such principles of continuous education, as integrity, integration, individualization, creativeness, pragmatism, study differentiation, dynamism.

Keywords: teaching methodology, school Geography, general education school, continuous education.

Вступ. Актуальні проблеми методики шкільної географії так чи інакше пов'язані із загальними проблемами безперервної географічної освіти, які неодноразово розглядалися у минулому [5–10]. Дидактика – достатньо консервативна наука, будь-які зміни у методиці викладання не можуть бути миттєвими, а тому проблеми навчання залишаються актуальними відносно тривалий час.

Вихідні передумови. Загальні уявлення про безперервну освіту спираються на ідеї Яна Амоса Коменського, який у своїх працях, починаючи з «Дидактики» (1632 р.), розвивав думку про те, що кожен вік підходить для навчання і у людини в житті взагалі немає іншої мети, крім навчання. Концепція безперервної освіти у її сучасному вигляді вперше була представлена ЮНЕСКО П. Ленграндом [1] у 1965 р., а надалі розвивалась багатьма вченими [1–3], у тому числі стосовно географічної освіти [4–10 та ін.]. У Законі України «Про освіту» (1991 р.) безперервність проголошено одним із принципів сучасної освіти в державі. В Україні розроблені і впроваджуються концепції безперервної географічної освіти та окремих її ланок [8]. При Харківському національному університеті діє регіональний центр безперервної географічної освіти, який досліджує різні теоретичні та прикладні аспекти, пов'язані із функціонуванням нової освітньої системи [4, 9]. Кафедрою фізичної географії та картографії Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна щороку, починаючи з 1992 р., організовуються і проводяться міжнародні науково-методичні семінари, присвячені актуальним проблемам безперервної географічної і картографічної освіти.

Можна констатувати, що зроблено важливі кроки на шляху реформування традиційної освіти і створення нової освітньої системи, яка матиме передусім безперервний характер. Але на цьому шляху ще багато не вирішених питань.

Мета даної статті – висвітлити актуальні проблеми методики викладання географії, притаманні одній з ланок безперервної освіти – середній (шкільній) освіті, та окреслити шляхи їх розв’язання.

Виклад основного матеріалу. Безперервна освіта, зокрема географічна, розвивається переважно як феномен практики і не має достатнього теоретичного обґрунтування, недостатньо підкріплена результатами спеціальних наукових досліджень. Наприклад, у спрощеному вигляді сприймаються (або зовсім ігноруються) основні принципи безперервної географічної освіти [9], спираючись на які можна створити достатньо ефективну модель нової освітньої діяльності.

Як нами вже зазначалось, саме системний, цілісний характер має стати найважливішим показником, суттєвою ознакою безперервної географічної освіти (дошкільної, шкільної, вузівської, післядипломної). Між ланками (стадіями) освіти має існувати чітка наступність мети, змісту, засобів, форм і методів навчання [5]. Таким чином, основними принципами безперервної географічної освіти є принцип цілісності і принцип інтеграції (у даному випадку – інтеграції вертикальної). Це зумовлює першу актуальну проблему методики шкільної географії. Відповідно до принципу цілісності, будь-які реформи освітньої сфери мають водночас охопити всі її рівні і форми, всю систему освіти, а не кожен з її ланок окремо, що зараз фактично й відбувається. Вертикальна інтеграція необхідна для забезпечення наступності між стадіями освіти, між різними рівнями усередині окремих її етапів. У зв’язку з розробкою стандартів з географії (для загальноосвітніх шкіл, для вищих навчальних закладів) актуальними є дослідження «стикування» цих стандартів між собою – по лініях змісту (системі знань і вмінь), а також засобів, методів і форм (у цілому – технологій) навчання. Такого стикування зараз фактично не існує. У школі та ВНЗ різні форми й методи навчання, різні дидактичні завдання, різні навіть системи оцінювання знань (відповідно 12-ти та 5-тибальна).

Друга проблема випливає з необхідності ефективної реалізації принципу індивідуалізації навчання у системі безперервної географічної освіти. У цьому напрямі середня школа працює відносно плідно, але індивідуальний шлях учня вітчизняної школи до здобуття середньої освіти значно відрізняється від того позитивного досвіду, який є у європейських педагогів. Середня загальноосвітня школа поки що знаходиться на стадії усвідомлення цієї проблеми або лише розпочинає інтуїтивний пошук шляхів її розв’язання.

Третя актуальна проблема стосується принципу креативності, реалізація якого має забезпечити формування творчої особистості – головної дійової особи безперервної освіти, людини, здатної упродовж свого життя самостійно здобувати нові знання, творчо застосовувати їх в умовах реалій мінливого світу. Незважаючи на важливість цієї проблеми і наявність конкретних

результатів відповідних наукових досліджень, цілеспрямований розвиток творчості учнів засобами географії – це поодинокі, далеко не масові явища у середній загальноосвітній школі – визначальні для становлення творчої особистості ланці безперервної географічної освіти. Як правило, останнім часом розвиток творчості учня вноситься за межі навчально-виховного процесу, у позакласну й позашкільну роботу, представленими, наприклад, олімпіадами з географії, конкурсами-захистами МАН, туристичними та іншими змаганнями на місцевості.

Принцип креативності, звичайно, передбачає і творчу діяльність учителя. Саме ця якість має бути характерною для сучасного педагога. Але за результатами декількох анкетувань, які проводились нами в останні п'ять років, свідчать, що учні старших класів та й самі вчителі географії найважливішими рисами педагога ХХІ ст. називають (у порядку значущості): знання свого предмета; доброзичливе ставлення до учня; уміння пояснювати складний матеріал та добирати відповідну методику викладання; уміння цікаво й доступно розповідати тощо. Творчість педагога (яка була в переліку відповідей на запитання анкети) займала у всіх респондентів місце від 7-го до 10-го (із 12-ти).

Четверта проблема – забезпечення зв'язку загальної і спеціальної (професійної) освіти, обґрунтування строків якомога раннього вибору учнем майбутньої сфери своєї професійної діяльності (принципи прагматизму і диференціації навчання у системі безперервної географічної освіти). Шкільна практика в цьому питанні значно випереджає теорію, тобто дидактику – методику викладання предмета. Як наслідок, профільне навчання з географії може (на розсуд педагогічного колективу) розпочатися з будь-якого класу, навіть із 1-го. Без будь-якого теоретичного обґрунтування створюються профільні групи, класи, цілі школи. При цьому часто ігноруються такі фактори, як вік учня, його пізнавальні можливості й інтереси, наявність відповідної матеріальної бази тощо.

П'ята важлива проблема пов'язана з принципом динамічності безперервної географічної освіти. Особливо актуальною є розробка так званого динамічного підходу до знань – спроможності асимілювати нові досягнення науки і техніки. Цей підхід – надзвичайна рідкість для шкільної ланки освіти. Зміст програм з географії (особливо соціально-економічної) оновлюється повільно, є питання й цілі теми, що не оновлювалися десятки років і за інерцією висвітлюють проблеми, більш притаманні економіці, якої давно вже не існує.

Зазначені проблеми окреслюють основні напрями наукових досліджень, а також шляхів подальшого реформування середньої загальноосвітньої школи в нашій державі.

Висновки, перспективи подальших пошуків. Упровадження безперервної географічної освіти – це складний і багатогранний процес, дослідження якого потребує спільних зусиль багатьох науковців – географів, педагогів, психологів, соціологів тощо. Окреслені у статті актуальні проблеми ми, спи-

раючись на досвід діяльності Харківського регіонального і університетського центру безперервної географічної освіти, вважаємо найсуттєвішими, хоча усвідомлюємо, що цей перелік можна розширити. Серед інших проблем, наприклад, можна було б назвати проблеми шкільних підручників географії, наочності, розробки нових стандартів, упровадження новітніх технологій, зокрема електронних атласів [11] та ін.

У подальшому дослідження цих, фактично взаємно пов'язаних, проблем будуть продовжуватися завдяки координації творчих зусиль педагогів регіону з питань нової освітньої діяльності.

Рецензент – канд. пед. наук, доц. В.Е. Лунячек

Література:

1. *Lengrand P.* An Introduction to Lifelong Education. – Paris: The UNESCO Press, 1970.
2. *Hummel Ch.* Education Today for the World of Tomorrow. – Paris: UNESCO, 1977.
3. *Dave R.H.* (ed.). Foundations of Lifelong Education: Some Methodological Aspects. – Paris: Pergamon Press, 1976. – P. 15–55.
4. *Жемеров О.О., Левицький І.Ю.* Деякі аспекти організації і функціонування регіонального центру безперервної географічної освіти та методики викладання географічних дисциплін // Джерело пед. майстерності. – 1996. – Вип. 13: Географ. – С. 17–18.
5. *Жемеров О.О., Левицький І.Ю.* Безперервна географічна освіта // Укр. географ. журнал. – 1997. – № 2. – С. 70–72.
6. *Шищенко П.Г.* Безперервна географічна освіта: дидактично-виховні аспекти, засоби навчання // Проблеми безперервної географічної освіти і картографії: Зб. наук. праць. – 2000. – Вип. 1. – С. 6–7.
7. *Ковальчук І.* Досвід і шляхи реалізації безперервної географічної освіти України // Вісник Львів. нац. ун-ту. – 2001. – Вип. 15: Сер. педагогічна. – С. 289–297.
8. *Шищенко П.Г., Муніч Н.В.* Географічна освіта: проблеми актуалізації в системі школа-вуз // Проблеми безперервної географічної освіти і картографії. – 2002. – Вип. 3. – С. 11–16.
9. *Жемеров О.О.* Наукові основи реформування безперервної географічної освіти // Модернізація і реформування середньої, вищої і післядипломної географічної та картографічної освіти в країнах СНД: досвід, проблеми, перспективи: М-ли XII Міжнар. наук.-метод. семінару, Харків, 8-12 верес. 2003 р. – Вінниця: Антекс-УЛТД, 2003. – С. 8–10.
10. *Корнєєв В.П.* Система неперервної географічної освіти і принципи її побудови // Там само – С. 11–13.
11. *Барладин А.В.* Новое поколение электронных географических атласов и карт с интерактивными функциями // Проблеми безперервної географічної освіти і картографії: Зб. наук. праць. – К.: Ін-т передових технологій, 2007. – Вип. 7. – С. 25–31.